

**O'QUVCHILARNING MANTIQUIY VA KRITIK FIKRLASHINI
SHAKLLANTIRISHDA MUAMMOLI TA'LIM TEXNOLOGIYASI**

Allaberganov Alibek Karimberganovich

Shovot tumani 36-son maktabning
tarix fani o'qituvchisi,

Oллоберганова Shaydo Nuraddin qizi

Qoshkopir tumani 11-son maktabning
huquq va tarbiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilarning mantiqiy va kritik fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishda muammoli ta'lim texnologiyasining o'rni va ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, muammoli vaziyatlarni yaratish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, tahlil qilish, muammoni hal etish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik asoslari tahlil qilingan. Muammoli ta'lim texnologiyasini dars jarayonida qo'llashning samarali usullari hamda uning ta'lim sifati va samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: muammoli ta'lim, mantiqiy fikrlash, kritik fikrlash, kompetensiyaviy yondashuv, innovatsion pedagogik texnologiyalar, muammoli vaziyat, mustaqil ta'lim, kreativlik.

Kirish

Bugungi globallashuv va axborotlashuv sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri – o'quvchilarda mustaqil fikrlash, muammolarni tahlil qilish va ularning yechimlarini topish kompetensiyalarini shakllantirishdan iboratdir. Zamonaviy jamiyat sharoitida shaxsdan nafaqat bilimga ega bo'lish, balki olingan bilimlarni amaliyotda qo'llash, turli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish va tanqidiy yondashish talab etiladi.

Shu nuqtai nazardan, muammoli ta'lim texnologiyasi o'quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirishda samarali pedagogik vositalardan biri

hisoblanadi. Ushbu texnologiya o'quvchilarni tayyor bilimlarni o'zlashtirishdan ko'ra, ularni izlanishga, tahlil qilishga va mustaqil xulosa chiqarishga undaydi.

Asosiy qism

Muammoli ta'lim texnologiyasining mohiyati

Muammoli ta'lim – bu o'quv jarayonida maxsus yaratilgan muammoli vaziyatlar orqali o'quvchilarni izlanishga, yangi bilimlarni mustaqil ravishda egallashga yo'naltiruvchi ta'lim texnologiyasidir. Mazkur texnologiyaning asosiy maqsadi o'quvchilarda ijodiy va tanqidiy tafakkurni rivojlantirishdan iborat.

Muammoli ta'limning asosiy bosqichlari quyidagilardan iborat:

1. Muammoli vaziyatni yaratish;
2. Muammoni anglash va aniqlash;
3. Gipotezalarni ilgari surish;
4. Muammoni yechish yo'llarini izlash;
5. Natijalarni tahlil qilish va xulosa chiqarish.

Mazkur bosqichlar o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradi hamda ularni ilmiy izlanish elementlariga jalb qiladi.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishdagi ahamiyati

Mantiqiy fikrlash – bu voqea-hodisalar o'rtasidagi sabab-oqibat bog'liqliklarini aniqlash, tahlil qilish va umumlashtirish qobiliyatidir. Muammoli ta'lim jarayonida o'quvchilar:

- ma'lumotlarni tahlil qiladi;
- dalillarni solishtiradi;
- sabab va natijalarni aniqlaydi;
- umumlashtirish va xulosa chiqarishni o'rganadi.

Masalan, dars davomida “Nima uchun ayrim davlatlar tez rivojlanmoqda, boshqalari esa sekin rivojlanmoqda?” kabi muammoli savollar o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash faoliyatini faollashtiradi. Ular iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy omillarni tahlil qilish orqali o‘z xulosalarini shakllantiradilar.

Kritik fikrlashni shakllantirishdagi o‘rni

Kritik fikrlash shaxsning axborotlarni tanqidiy baholashi, dalillarni tekshirishi va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini anglatadi. Bugungi axborot oqimi kuchaygan davrda bu kompetensiya alohida ahamiyat kasb etadi.

Muammoli ta’lim texnologiyasi o‘quvchilarda quyidagi ko‘nikmalarni rivojlantiradi:

- turli nuqtai nazarlarni solishtirish;
- axborotlarning ishonchligini baholash;
- muqobil yechimlarni ishlab chiqish;
- dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish;
- mustaqil qaror qabul qilish.

Kritik fikrlashni rivojlantirish uchun “Aqliy hujum”, “Keys-stadi”, “Debat”, “Insert”, “Baliq skeleti”, “FSMU” kabi metodlardan foydalanish yuqori samaradorlikni ta’minlaydi.

Muammoli ta’limni tashkil etishning pedagogik shartlari

Muammoli ta’limning samarali tashkil etilishi quyidagi pedagogik shartlarga bog‘liq:

- o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish;
- muammoli vaziyatlarning hayotiy va qiziqarli bo‘lishi;
- o‘quvchilarni erkin fikr bildirishga undash;

- o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida hamkorlik muhitini yaratish;
- refleksiya va o'z-o'zini baholashni tashkil etish.

O'qituvchi bu jarayonda tayyor bilim beruvchi emas, balki fasilitator va yo'naltiruvchi sifatida faoliyat yuritadi.

Ta'lim samaradorligini oshirishdagi imkoniyatlari

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muammoli ta'lim texnologiyasidan foydalanish natijasida:

- o'quvchilarning darsga qiziqishi ortadi;
- bilimlarni mustaqil egallash ko'nikmalari rivojlanadi;
- ijodiy va tanqidiy tafakkur shakllanadi;
- kommunikativ kompetensiyalar rivojlanadi;
- ta'lim sifati va samaradorligi oshadi.

Shuningdek, ushbu texnologiya XXI asr ko'nikmalari – tanqidiy fikrlash, hamkorlik, kommunikativlik va kreativlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, muammoli ta'lim texnologiyasi o'quvchilarning mantiqiy va kritik fikrlashini shakllantirishning samarali pedagogik vositasi hisoblanadi. Mazkur texnologiya o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, muammolarni tahlil qilishga, dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilishga va o'z bilimlarini amaliyotda qo'llashga o'rgatadi.

Ta'lim jarayonida muammoli ta'lim texnologiyalaridan keng foydalanish o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish, ularni zamonaviy jamiyat talablariga mos, raqobatbardosh va ijodkor shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ta'lim tizimini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari. – Toshkent, 2023.
3. Azizxo'jayeva N.N. **Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.** – Toshkent: Fan, 2016.
4. Tolipov O'., Usmonboyeva M. **Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari.** – Toshkent: Fan, 2017.
5. Sayidahmedov N. **Yangi pedagogik texnologiyalar.** – Toshkent: Moliya, 2018.
6. Klarin M.V. **Innovatsion pedagogik texnologiyalar.** – Moskva, 2015.
7. Dewey J. **Democracy and Education.** – New York: Macmillan, 1916.
8. Ennis R.H. **Critical Thinking.** – New Jersey: Prentice Hall, 2011.
9. Paul R., Elder L. **Critical Thinking: Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life.** – Pearson Education, 2014.
10. Xodjayev B.X. **Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti.** – Toshkent, 2017.